

Inhoud bovenbouw

Introductie bovenbouw	261
Onderwijspakket 'Relaties en seksualiteit'	261
De algemene informatie	261
De lessen voor de bovenbouw	261
Planningsformulier	261
Seksuele en relationele ontwikkeling in deze leeftijdsfase	262
Aandachtspunten	264
Cyclische opbouw	265
Introductie verhalend ontwerpen	266
Wat is verhalend ontwerpen	266
Innovatief onderwijs	266
Verhaallijn, episodes en leeractiviteiten	266
Balans tussen vrijheid en structuur	267
Natuurlijke differentiatie	268
Het verhaal als alibi	268
Ouders betrekken	268
Vragen leren stellen	270
Meer ruimte om te denken	270
Een kleinere antwoordruimte	271
Oefening baart kunst	271
Opdrachten zijn niet verboden	271
Meer lezen	271

Introductie bovenbouw

Onderwijspakket 'Relaties en seksualiteit'

De bedoeling van de lessen relationele en seksuele vorming is kinderen te ondersteunen bij de ontwikkeling tot een persoon

- die respect heeft voor het eigen lichaam en dat van anderen,
- die zich bewust is van eigen en andermans gevoelens, wensen, grenzen en opvattingen op het gebied van relaties en seksualiteit,
- die steeds beter verantwoorde beslissingen kan nemen op het gebied van relaties en seksualiteit.

'Relaties en seksualiteit' richt zich naast kennisverwerving vooral op meningsvorming en het aanleren van persoonlijke vaardigheden. De doelen en inhoud zijn gebaseerd op het Raamwerk Seksuele Vorming van de Rutgers Nisso Groep (1994 en 2005) en het proefschrift van Anja Dietzel: *Gehörlos – sprachlos – missbraucht?!* Uitg. Dr. Kovac

Bij de lessen gebruiken we de volgende driedeling:

1. Lichamelijke en emotionele ontwikkeling
2. Sociale ontwikkeling en relaties
3. Seksualiteit en gezondheid

De algemene informatie

Deze informatie biedt concrete ideeën voor nadere afspraken en voorzieningen op schoolniveau: omgangssituatie, hulpverlening, relatie met ouders en hulpverlenende instanties.

De lessen voor de bovenbouw

De lessen geven een tal van suggesties om de relationele en seksuele vorming van kinderen in de bovenbouw (groep 7-8) te begeleiden door middel van lessen of door in te spelen op vragen en incidentele situaties. Bij een aantal activiteiten worden alledaagse situaties opgenoemd, die als aanknopingspunt kunnen dienen. Ga na of u in deze lessen suggesties kunt vinden die uitvoerbaar zijn of die u kunnen inspireren tot een eigen aanpak. In groep 8 gaan de kinderen met een verhalend ontwerp aan het werk. U geeft dan geen aparte lessen, maar werkt projectmatig.

Bij deze map wordt ook extra materiaal geleverd. In de lessen wordt dat aangegeven door: zie bijgevoegd materiaal.

De onderwijsactiviteiten sluiten aan bij een programma Sociale redzaamheid en gezond gedrag (K. Houterman, e.a., EPN/De Ruiter, Culemborg/ Houten, 1993), met name bij de thema's Ik, jij, wij (sociaal-emotionele ontwikkeling) en leefstijl (lichaamsverzorging) en de sociale vaardigheidstraining: De Kanjertraining. *Probeer in de bovenbouw een weerbaarheidstraining te realiseren.*

Planningsformulier

Achterin elk pakket (na de kopieerbladen) is een planningsformulier opgenomen voor de leerkracht. Elke leerkracht kan daarop aantekenen welk onderwerp is behandeld of welke les is afgerond. Zo kan iedereen voor zichzelf een overzicht bijhouden van de lessen die al gedaan zijn en nog gedaan moeten worden. Maar ook bij het afstemmen met collega's is zo'n planningsformulier een handig hulpmiddel.

Seksuele en relationele ontwikkeling in deze leeftijdsfase

In groep 7 en 8 dienen zich bij de meeste kinderen de eerste puberteitsverschijnselen aan. Soms al in de middenbouw, maar gemiddeld bij meisjes op 10-jarige leeftijd. Het eerste teken van beginnende puberteit bij meisjes is de borstgroei. Daarna schaamhaar en groeispuurt. De gemiddelde leeftijd voor de eerste menstruatie is weliswaar 13 jaar, maar een aantal meisjes zal daarmee geconfronteerd worden op de basisschool. Bij jongens begint de puberteit meestal wat later, rond de 12 jaar, met de groei van het geslachtsdeel. Daarna volgt het schaamhaar, de groeispuurt, stemverandering en uiteindelijk rond het veertiende jaar, de zaadlozing. Zowel bij meisjes als bij jongens bestaan er grote onderlinge verschillen doordat sommige kinderen enkele jaren eerder of later in de puberteit binnenstappen.

De lichamelijke veranderingen die ze bij zichzelf en bij leeftijdsgenoten ontdekken, worden met gemengde gevoelens bekeken. Deze veranderingen wakkeren ook de belangstelling voor het eigen lichaam aan: wat is er leuk aan en wat niet? De vanzelfsprekendheid verdwijnt en er ontstaat vaak onzekerheid. Hierdoor gaan ze zichzelf vergelijken met leeftijdsgenoten, maar ook met ideaalbeelden uit de media.

Naast individuele vriendschappen ontstaan er op deze leeftijd groepjes kinderen van dezelfde sekse. Deze groepjes kunnen zich duidelijk isoleren van de rest van de klas en hanteren strikte gedragscodes. Vaak zie je dat het individu ondergeschikt wordt aan de groep, wat de ontwikkeling van het individuele kind niet altijd ten goede komt. In zo'n geval is het beter het groepsgedrag in discussie te stellen en er met de groepsleden over te praten.

Vriendschappen met seksegenoten zijn nog steeds in, maar jongens en meisjes gaan zich meer voor elkaar interesseren: flirten en spannende spelletjes.

Verliefdheid en verkering gaan een steeds grotere rol spelen op deze leeftijd.

Sommige kinderen beginnen daarbij al te experimenteren. Zo blijken een aantal kinderen in groep 8 al ervaring te hebben met tongzoenen.

Ook kinderen in de bovenbouw vertonen vaak nog een hoge mate van conformisme. Dit komt vooral tot uitdrukking in een tamelijk stereotiep rolgedrag van jongens en meisjes. Opvallend is wel dat vaak in deze periode de ontwikkeling van een kritisch vermogen zichtbaar wordt en de bereidheid normen ter discussie te stellen. Meer informatie over de seksuele ontwikkeling van kinderen is te lezen in 'Kleine Mensen, Grote Gevoelens', Kinderen en hun seksualiteit (S. van der Doef, Ploegsma 1994).

Aandachtspunten

1. Dit thema vraagt om een veilige sfeer in de klas. Kinderen moeten het gevoel hebben dat ze vrijuit kunnen praten zonder dat ze de kans lopen uitgelachen te worden en zonder dat het wordt doorverteld.
2. Het inbrengen van eigen gevoelens en ervaringen (uit de eigen jeugd) werkt sfeerbevoorenderend. Maar het is ook belangrijk uw eigen grenzen te bewaken. Kinderen kunnen vragen stellen over uw privé-situatie waarop u niet altijd wilt antwoorden. Wanneer u uitlegt dat u sommige dingen voor u zelf wilt houden, laat u kinderen zien dat er grenzen zijn.
3. Niet ieder kind, en ook niet iedere volwassene, praat gemakkelijk over seksualiteit. Geef ieder kind de mogelijkheid om zich te uiten en respecteer vooral het recht om te zwijgen.
4. Bij dit thema spelen je eigen kennis, culturele en levensbeschouwelijke invloeden, persoonlijke ervaringen en omstandigheden een belangrijke rol. Het is dan ook niet mogelijk kinderen op neutrale, objectieve manier te begeleiden in hun relationele en seksuele ontwikkeling. Maar waak ervoor uw persoonlijke mening als enige 'waarheid' mee te geven.

5. Houd rekening met het feit dat kinderen verschillende achtergronden hebben. Niet alleen komen kinderen uit verschillende gezinnen die elk hun eigen seksuele normen en waarden hanteren, maar ook spelen culturele verschillen hierbij een rol. De verschillen tussen de situatie thuis en op school zijn voor kinderen vaak verwarrend. Door deze verschillen te negeren, verdwijnen ze niet, maar worden ze eerder groter. Seksualiteit is in sommige gezinnen en culturen onbespreekbaar. Dit lespakket besteedt aandacht aan verschillende culturele normen en waarden op het gebied van seksualiteit en relaties. Verder is uit onderzoek gebleken dat jongens en meisjes verschillende educatieve behoeftes hebben, ook op het terrein van relaties en seksualiteit. Ook met deze verschillen houden de lessuggesties rekening.
6. Bij dit thema is het belangrijk ervoor te waken dat de privacy van gezins-situaties wordt aangetast of dat kinderen met ervaringen geconfronteerd worden, waar ze nog niet aan toe zijn.
7. Maar wacht niet af tot de kinderen zelf vragen stellen. Sommige kinderen stellen nu eenmaal weinig vragen. En veel kinderen hebben de handelings-verlegenheid van de volwassenen al lang opgemerkt en zijn gestopt vragen te stellen.
8. Zorg ervoor dat kinderen altijd de mogelijkheid hebben anoniem vragen te stellen.
9. Wees er alert op dat ingrijpende zaken zoals seksueel misbruik ook in uw klas kunnen voorkomen. Zorg dat u weet hoe hierop te reageren t.a.v. het kind. Informeer u goed over de procedures en protocollen die in deze gevallen gevolgd worden op uw school.
10. Besteed aandacht aan roldoorbreking en aan de doorbreking van exclusieve aandacht voor het hoeksteengezin en heteroseksualiteit. In de bovenbouw kan er al gepraat worden over homoseksualiteit als een manier waarop mensen van elkaar kunnen houden en samenleven.

Cyclische opbouw:

Per leerjaar zijn er tien lessen beschikbaar. Deze zijn verdeeld over tien thema's. Afhankelijk van de leeftijd wordt er aandacht besteed aan de thema's. Deze opbouw maakt het mogelijk om door het lesaanbod te springen. Is bijvoorbeeld een les over voortplanting voor uw groep nog te moeilijk, dan kunt u kijken of de lessen van eerdere groepen geschikter zijn voor uw leerlingen. Als u moeilijker materiaal zoekt, kunt u natuurlijk ook nagaan of het lesmateriaal van de oudere kinderen meer geschikt is.

onderwerpen	Groep 1	Groep 2	Groep 3	Groep 4
Zelf en lichaamsbeeld	- Foto's maken - Kijk eens hoe ik groei - Wat voel ik?	Gevoelens	Kijken naar jezelf	Een ik-boek
Lichaamsbesef Beleving seksualiteit	- Mag ik mijn blootje aan - Voelen dwars door de klas	- Prettig of niet? - Lekker gevoel - Prettige of onprettige aanrakingen	Wat voelt lekker op je rug	Wat voelt lekker
Jongens/meisjes	Jongen of meisje			Jongens en meisjes groeien
Voortplanting		- Hoe komt de baby in de buik? - Wat kan de baby in de buik - Hoe komt de baby uit de buik?	- Hoe komt de baby in de buik en hoe komt de baby eruit? - De baby wordt geboren	Ouders op bezoek
Roldoorbreking			- Roldoorbreking - Van jongens of van meisjes	Roldoorbreking
Vriendschap en verliefd	- Vriendschap en houden van - Knuffelen en houden van - Verliefd			Vrienden blijven
Relaties en samenlevingsvormen	Ik woon bij...		Samen wonen	Houden van/lief vinden
Codes rondom seksualiteit		- Geheimen* - Leuke en niet leuke geheimen 1* - Leuke en niet leuke geheimen 2*	- Leuke en niet leuke geheimen* - Loopspel*	
Hygiene/gezondheid		Ik maak me schoon		Besnijdenis
Weerbaarheid en grensoverschrijdend gedrag		- Geheimen* - Leuke en niet leuke geheimen 1* - Leuke en niet leuke geheimen 2*	- Leuke en niet leuke geheimen* - Loopspel* - Weerbaarheid	- Seksueel misbruik 1 - Seksueel misbruik 2

De lessen die met een sterretje aangegeven staan, passen binnen meerdere thema's.

onderwerp	Groep 5 Verhalend ontwerp	Groep 6	Groep 7	Groep 8 Verhalend ontwerp
Zelf en lichaamsbeeld	Ik ben ik boek	Allemaal gevoelens	Beeld van jezelf	Ik - doosje
Lichaamsbesef Beleving seksualiteit		Schuttingtaal*	- Bloot - Lieve Lita	Puberboek
Jongens/meisjes		Jongens en meisjes	Ik verander in de puberteit	Puberboek
Voortplanting	Wat wil Joris weten over de nieuwe baby			
Roldoorbreking		- Jongen of meisje? - Detectivespel	Veranderen van rol	
Vriendschap en verliefd	Joris wil vrienden worden met Arif	Gezocht: een vriend Verliefd	Vriendschap of verliefdheid	- Tom en Inge - Versieren - Tom liegt
Relaties en samenlevingsvormen		Relaties	Relaties	Leven in een horende omgeving
Codes rondom seksualiteit		- Wat is seks? - Schuttingtaal*	Echt/onecht	Tom en Inge en internetregels
Hygiene/gezondheid			Voorbehoedsmiddelen	Puberboek
Weerbaarheid en grensoverschrijdend gedrag	- Nee zeggen tegen pestgedrag - Omgaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag	Seksueel misbruik	Seksueel misbruik	Problemen en rollenspelen

De lessen die met een sterretje aangegeven staan, passen binnen meerdere thema's.

Introductie verhalend ontwerpen

Wat is verhalend ontwerpen?

Verhalend ontwerpen is in de jaren zeventig uitgevonden in Schotland en heet daar de 'storyline approach to education.' Er zijn meerdere verhalen in omloop over het ontstaan van verhalend ontwerpen. Zo zouden lerarenopleider Steve Bell en zijn collega's op zoek zijn geweest naar thematisch onderwijs dat zorgt voor werkelijke, zinvolle samenhang binnen het onderwijs. Meer romantisch is het verhaal over de Summerschool waar leerkrachten haast wanhopig moesten proberen om ongemotiveerde jongeren uit de achterbuurten van Glasgow te boeien. In het Nederlandse onderwijs wordt sinds 1990 op een snel groeiend aantal scholen met verhalend ontwerpen gewerkt.

In normale mensentaal is verhalend ontwerpen een vorm van thematisch onderwijs, waarbij de verhaallijn zorgt voor sterke betrokkenheid bij de kinderen en voor samenhang tussen de leeractiviteiten. Onderwijskundig is het een sociaalconstructivistische onderwijsmethodiek: de kinderen construeren actief hun kennis en leren van en met elkaar.

Innovatief onderwijs

Een verhalend ontwerp gaat altijd uit van een situatie die voor de kinderen betekenisvol en herkenbaar is. Haast ongemerkt leren de kinderen analyseren, overleggen en theoretische kennis toe te passen in concrete situaties. Bijvoorbeeld binnen het verhaal van Tom en Inge: Door deze twee hoofdpersonen zelf te bedenken en te maken leven de kinderen zich helemaal in. Als de leerkracht een ruzie van Tom en Inge introduceert, verdiepen zij zich daar graag in, en proberen voor hen oplossingen te vinden. Zo maken de kinderen als het ware zelf mee wat de leerkracht Tom en Inge laat overkomen.

Een verhalend ontwerp heeft een vooraf bepaalde structuur en inhoud, maar daarbinnen hebben de leerlingen heel veel eigen inbreng. Hun betrokkenheid bij het thema is over het algemeen dan ook groot; ze beleven het onderwijs sterk, waardoor het thema hen werkelijk raakt en ze het geleerde makkelijker onthouden. Deze manier van werken leidt bij kinderen tot zelfbewustzijn en gevoelens van trots en succes. Dat komt bij seksuele vorming goed van pas: het ontwikkelen van een positief zelfbeeld is daarbij één van de kernzaken.

Verhalend ontwerpen is niet nieuw, maar levert wel een krachtige bijdrage aan onderwijsvernieuwingen die streven naar actief, authentiek leren. Leerkrachten die met verhalend ontwerpen leren werken breiden vaak hun didactisch repertoire aanzienlijk uit.

Verhaallijn, episodes en leeractiviteiten

De basis van elk verhalend ontwerp is de verhaallijn. Deze verhaallijn is opgebouwd uit episodes (hoofdstukken) die logisch op elkaar aansluiten. Elke episode is een afgebakend stuk van het verhaal en zorgen samen voor een duidelijke rode draad op basis waarvan de leerkracht de lessen inricht. Aan de verhaallijn hangen leeractiviteiten: de dingen die kinderen binnen een bepaalde episode ontwerpen, uitzoeken en oefenen. Zo ontwerpen de kinderen hoofdpersonen of een logo, zoeken ze informatie over seksualiteit op en oefenen ze met 'nee' zeggen tegen seksuele grensoverschrijdingen. Binnen de leeractiviteiten worden de kinderen uitgedaagd om zelf aan de slag te gaan. Er wordt een beroep gedaan op hun eigen inbreng en ze kunnen volop vaardigheden oefenen.

Op basis van de theoretische verdieping die de leerkracht aanjaagt kunnen ze zelf ontdekken, ervaren en experimenteren. Hierdoor blijken de kinderen met plezier veel en diepgaand te leren.

Voor elke episode is een aantal concrete leeractiviteiten uitgewerkt. Dit zijn afwisselende werkvormen, die zorgen dat de kinderen actief met de stof bezig zijn. Hieronder een aantal voorbeelden van werkvormen die in de ontwerpen over seksualiteit aan bod komt. Natuurlijk kan elke leerkracht deze werkvormen vervangen door eigen activerende werkvormen waar goede ervaringen mee zijn opgedaan.

- onderdelen of hoofdpersonen ontwerpen en tekenen
- inleven in anderen (fictieve hoofdpersonen, fictieve klanten, elkaar)
- samenwerken in wisselende groepjes aan concrete afgebakende taken
- kleine presentaties in de klas van het gemaakte werk
- werk tentoonstellen op het wandfries
- gestructureerd klassengesprek om ideeën te verzamelen
- gestructureerd klassengesprek om werkafspraken te maken
- vragen verzamelen en ordenen in rubrieken
- antwoorden zoeken uit bronnen (boeken, folders, internet, gesprekken, deskundigen)
- tips voor anderen en jezelf bedenken en mooi vormgeven
- levensechte situaties oefenen: nee zeggen in lastige situaties
- elkaar complimenten geven
- eigen kwaliteiten benoemen
- eigen mening vormen en standpunt innemen
- gesprek voeren met ouders
- gesprek voeren met deskundige
- brieven schrijven naar deskundigen en ouders
- eindpresentatie aan publiek

Balans tussen vrijheid en structuur

De inbreng van kinderen in een verhalend ontwerp is groot. Zo groot dat zij zelf vaak het idee hebben dat de leerkracht niets heeft gedaan, en zij alles. Toch zijn verhalende ontwerpen erg doelgericht. Het uitgewerkte draaiboek beschrijft gedetailleerd de verhaallijn, die als een rode draad fungeert. Elke leerkracht maakt desgewenst eigen aanpassingen op het draaiboek. De uitwerking van de episodes in leeractiviteiten biedt duidelijkheid en structuur en zorgt er voor dat de geplande onderwijsdoelen gerealiseerd kunnen worden. De vrijheid en eigen inbreng van de kinderen zit vooral binnen de vooraf geplande leeractiviteiten. De kaders die de leerkracht hier geeft bepalen dus de vrijheid van de kinderen.

Tijdens de uitvoering heeft de leerkracht een belangrijke rol als begeleider. Hij of zij houdt het verhaal op gang en structureert het werk van de kinderen met activerende vragen. Deze zogeheten sleutelvragen blijken het leren van kinderen te bevorderen en geven de kinderen tegelijk inbreng én voldoende structuur. Zelfstandig werken en samenwerken komt zo onverwacht makkelijk onder handbereik. In de drie ontwerpen over seksualiteit zijn uitgewerkte sleutelvragen opgenomen.

Natuurlijke differentiatie

Binnen bepaalde grenzen overbrugt verhalend ontwerpen de verschillen in capaciteiten binnen een groep. Met name de leerlingen die niet 'vanzelf' gemotiveerd zijn, en de zwakkere leerlingen, zullen hun eigen verwachtingen en die van hun leerkrachten overtreffen. Tijdens de uitvoering van een verhalend ontwerp ontstaat bijna vanzelf een natuurlijke vorm van differentiatie. Verder komen in een verhalend ontwerp op een vanzelfsprekende manier kennis, competenties, zelfbeeldontwikkeling en communicatie aan bod.

Het verhaal als alibi

In de verhaallijn over seksualiteit zijn natuurlijke aanleidingen ingebouwd om gevoelige zaken aan de orde te stellen. Onder dekking van het verhaal kunnen de leerlingen hun meningen en ervaringen inbrengen zonder zich te hoeven generen of te veel bloot te geven. Ook voor een leerkracht biedt de verhaallijn een vanzelfsprekend alibi; niet de leerkracht stelt iets aan de orde, het is de hoofdpersoon die zich iets afvraagt of iets meemaakt. Dat maakt onderwijs over persoonlijk gevoelige zaken als seksualiteit een stuk eenvoudiger.

Ouders betrekken

Seksuele vorming werkt krachtiger als de ouders erbij betrokken zijn. Het is belangrijk dat zij met hun kind in gesprek gaan en blijven over intimiteit, relaties en seksualiteit. In een verhalend ontwerp raken ouders door de verhalen van hun kind nieuwsgierig naar wat er op school gebeurt. Vaak worden ze door hun kind de klas mee in genomen om het gemaakte werk te bekijken. De eindpresentatie, waarbij de kinderen hun werk presenteren aan hun ouders, biedt ouders en kinderen stof tot praten. Door direct na de presentatie van de kinderen een gesprek tussen ouders en deskundige te plannen over seksualiteit in de opvoeding wordt het effect nog groter.

Vragen leren stellen

Een belangrijk doel van seksuele vorming is vragen leren stellen over emotionele en gevoelige onderwerpen. Vragen aan betrouwbare volwassenen, vragen aan leeftijdgenoten waarmee je contacten aangaat, vragen aan jezelf over je eigen gevoelens en gedrag. In een verhalend ontwerp worden kinderen permanent uitgedaagd om nieuwsgierig te worden en zich zoveel mogelijk af te vragen. Dat komt bij dit onderwerp goed van pas!

Meer ruimte om te denken

De klas gaat een puberboek maken, al is hun leerkracht de enige die dat weet. Om ze daarvoor enthousiast te maken stelt hij een goed voorbereide sleutelvraag: 'Wat staat er in een puberboek?' De kinderen kijken hem aarzelend aan. Als hij aandringt zegt één van hen: 'Dat weet ik niet, ik heb nog nooit zo'n boek gezien.' Het gesprek valt stil; zo komt er natuurlijk nooit een mooi puberboek. Hier is dringend een betere sleutelvraag nodig.

De leerkracht denkt snel na. En zegt dan: 'Nee, dat is eigenlijk wel logisch. Eerlijk gezegd weet ik het ook niet precies. Laat ik het anders zeggen: wat zou je in een puberboek zelf graag willen lezen?' Bij deze vraag kijkt hij heel nadenkend de klas rond. Nu gaan een aantal kinderen rechtop zitten en brandt de klas los. Het kost hem moeite om alles wat ze noemen zo snel op het bord te schrijven. 'Over verliefd zijn en verkering krijgen, hoe je lijf verandert, ongesteld worden, de eerste keer ...' Als het bord vol staat zegt een meisje: 'Het zou me leuk lijken om zelf een puberboek te maken...'

Zie je het verschil? Een goede sleutelvraag heeft denkruimte nodig. Vragen naar vastliggende feiten geven die denkruimte meestal niet. Vragen naar meningen, ideeën of ervaringen geven veel meer denkruimte.

Een kleinere antwoordruimte

Elke vraag heeft een bepaalde antwoordruimte. Te weinig ruimte beperkt het denken, maar te veel ruimte is minstens zo lastig. Dat merkt de leerkracht die met haar klas overlegt over de manier waarop de informatie over seksualiteit kan worden verwerkt. Ze vraagt nadenkend: 'Hoe kunnen we zorgen dat de informatie die we over seks hebben verzameld niet verloren gaat?' Haar sleutelvraag blijkt een erg grote antwoordruimte te hebben. Sterker nog: hij daagt de kinderen uit om allerlei mogelijke antwoorden te bedenken. En dat doen ze graag. 'We maken een website, een stukje in de schoolkrant, een folder, een boek ...', de suggesties vliegen door de klas. Als het niet uitmaakt hoe de informatie verwerkt gaat worden is zo'n brainstorm prachtig. Dan kan ze handiger direct de antwoordruimte van haar vraag verkleinen.

Oefening baart kunst

In een verhalend ontwerp zijn sleutelvragen het instrument waarmee een leerkracht de kinderen aanzet tot leren. En buiten een verhalend ontwerp kunnen ze hetzelfde betekenen. De beste cursus in het stellen van sleutelvragen doe je in je eigen klas. Gewoon, door te proberen ze te stellen. Kinderen hebben een haarfijn afgestelde sensor voor het verschil tussen stomme vragen en sleutelvragen. Stel een stomme vraag en de interesse verflauwt. Enkele kinderen zullen proberen het goede antwoord te raden, maar de meesten zullen achterover gaan zitten. Een goed gestelde sleutelvraag zorgt ervoor dat ze zichtbaar gaan nadenken en veel alerter reageren.

Opdrachten zijn niet verboden

Een goede sleutelvraag activeert, stuurt, stimuleert. Maar ook leerkrachten die verknocht zijn aan sleutelvragen geven regelmatig opdrachten of delen mee wat er gaat gebeuren. Al zullen ze waarschijnlijk daarna met sleutelvragen die opdracht uitdagend en uitvoerbaar maken. Sleutelvragen zijn natuurlijk niet verplicht, maar wel ongelooflijk handig!

Meer lezen

Verhalend Ontwerpen, een draaiboek; Erik Vos, Peter Dekkers, Ellen Reehorst; Wolters-Noordhoff, vijfde druk 2003

Scenario's voor actief leren; verhalend ontwerpen in het voortgezet onderwijs; Erik Vos, Ellen Reehorst, José Simons en Frits Sibers; eerste druk Wolters-Noordhoff 1999; tweede druk Koopman & Kraaijenbrink Publishing 2005.

Of kijk op: www.verhalendontwerpen.nl

